

ПОСРЕДНИКЪТ, ИЛИ СВОБОДАТА КАТО ПРЕЖИВЯВАНЕ*

Богдан Богданов

Предлаганата от съставителя Борис Христов книга е необичайна като жанр. Тя включва текстове на нашия приятел Емил Бояджиев, едно есе на неговата съпруга за изкуството на килима и слова, произнесени на погребението му преди две години или написани по-късно в негова чест. Става дума за опит на приятели да съставят от отломките на написаното по-траен образ на обаятелна за тях личност. Убеден съм обаче, че това не е просто паметник издигнат от признателни люде. Личното житие битие на Емил изглежда показателно за цяло поколение българи. С показателно не искам да кажа типично, нито да въведа обичайния оплаквателен тон за щетите, които ни нанесе отминаващата епоха, като прокуди едни от нас във от България, а други осъди на сиво съществуване във вътрешна прокуденост. Живненият опит, за който става дума, е показателен в смисъл, че заслужава да бъде наблюдаван и следван.

Внимателният читател може да възстанови житейския път на Емил от текстовете на книгата - студентското лутане в София, годините, прекарани в университета в Гийсен, живота в Мюнхен и уседаването в Аугсбург. Биографията му не е от такова значение, от каквото е вътрешният му път на достигане до идеята, че щастието е състояние на съзнанието и че е лично дело, а не външна даденост. Подбраните текстове подчертават тази биография. Така че предлаганата книга не представя автора Емил Бояджиев. (От публикуваните му студии и есета по литература, философия и фолклористика би се получил не кратък текст.) В случая ни интересува друго - вътрешното намиране в диалог със себе си, с близките и външната реалност на своето място в света.

Това място рано престана да бъде за него външен проблем. Въпросът за своето и чуждото го занимаваше постоянно, но не в конкретен пространствен или в прекалено личен план. Основният му интерес беше по-общ - човешкото същество в пъстротата на жизнените проявления. Емил разбираше, че човекът е толкова склонен да се свързва с определено място, колкото да се отвързва и да се свързва наново и другаде. Напускането на България за него беше вътрешен проблем, израз на воля за по-пълно индивидуално развитие. Оттук и неговото схващане, че външната, политическата свобода е условие за разгръщане на по-съществената вътрешна, която се изразява между другото и в способност за преживяване на екзистенциална пълнота. Именно в постоянното питане за тази пълнота Емил обичаше да съществува между чуждото и своето и умееше да разбира както своето като съставено от чужди елементи, така и чуждото като нещо, в което се открива достатъчно свое. Можеше, защото го интересуваха преди всичко самият феномен на човека в света.

Трудно е да се каже как се съгради у него това разбиране. Несъмнено в началото е младежкият опит от пловдивската приятелска среда в шейсетте години, сладостната откъснатост от скуката на социалистическата реалност в един стихийен екзистентен индивидуализъм, познат на всички от това поколение. Житейската

* Емил Бояджиев. Фрагменти и писма. С. 1996, с. 5-10.

сивота на социализма стори на някои това добро, че ги прокуди към сферите на общото. Сладостното умуване сред приятели, стара форма на философстване тук на Балканите, действуваше лечително, беше един вид напускане на лошата всекидневност. На това общуване в слово, говорене надговаряне с подемане в нова вариация на вече казаното съответстваха младите тогава прояви на българския джаз. Музикалният темперамент на Милчо Левиев изрази духа на това общуване и не е случайно, че Емил е негов приятел и духовен брат.

Следва откъсването от родината и животът на чужденец. Прекрасна позиция за четене на Хайдегер, за запознаване с философската херменевтика и семиотиката по-късно. Запокитен от скуката на социализма към въпросите на съществуването, Емил намери липсващите му термини в съвременната философия, но не за да се осъществи като професионален философ, а за да стане един нов Сократ, неуморно търсещ събеседници, с които да се отдаде на шеговито-сериозното поставяне под въпрос на проблемите на съществуването. Събеседниците му бяха обикновени люди, много често негови клиенти на „Бекергасе“ в Аугсбург. Отначало сепнати от необичайното слово, неправилно, богато и проникващо, те приемаха поканата за общо музициране върху проблемите на живота. В тези разговори общото и основното прозираха за момент, за да се скрият в шегата и топлотата на едно общуване тук и сега сред източните тъкани и предмети, които се продаваха в неговия магазин.

Това беше особено постижение - свързването на балканската неангажираност и готовност за безбрежна комуникация, на ориенталското отричане на обществената условност с термините на съвременната философия, термини идеални положения сякаш невъзможни да се практикуват в немското пространство. Но те ставаха реалност в Емиловото суингиращо общуване. Опрени на балканския начин на разговаряне и на принципния диалогизъм на джазовата импровизация, те действително помагаша човек да се убеди, че немецът, българинът или италианецът са само повърхност над дълбината на човешкото, от която всеки е в състояние да черпи свобода за екзистенция в пълнотата на настоящето.

На всичко това по особен начин съответстваше разбирането, че индивидът не бива да се заплита в своя монолог, независимо дали става дума за интелектуално съчинение или за повърхностен житейски разказ. За Емил формата на доброто изразяване беше диалогът. Не че беше идеален слушател и не следваше потока на вътрешното си слово. Но точно както е и при Платоновия Сократ, за да бъде вътрешно диалогично и да не се проваля в една или друг властна постановка, словото му се нуждеше от подкрепата на присъстващия събеседник. Оттук следваха няколко силни възгледа - тезата, че за индивида се мисли добре само в свързаността на комуникирането, разбирането на любовта като преход към пълно битие и вълнуващата формула за човека като принципен андрогин.

Но думата не е само за достигането до подобни възгледи и ощастливяването в събеседвания с реален философски потенциал. Воден от интерес към феномена на човешкото и разбиращ го като ставане в общуване, Емил беше неуморен посредник. Помагаше пред немските власти на несретните българи в Аугсбург и не само на българи. Представяше в галерията си на „Бекергасе“ в Аугсбург български творци и не само български творци. Обичаше да свързва. Мнозина му дължат

интересни познати и скъпи приятели. Домът му на „Нибелунгенштрасе“ в Аугсбург и досега продължава да е като хан. Но той не беше безличният изпълнен с глуха сериозност посредник от едноименния филм на Лоузи. Посредничеството му водеше до нарастващо общуване и все по-стабилно усещане за пълнота. В щастливо засегнатата от личността му среда от близки и приятели това нарастване продължава и до ден днешен.

Емил не беше от преуспелите българи в чужбина, нито от несретниците, не беше от тези, които се срамуват, че са българи, нито от онези, които общуват само със сънародници. Обичаше родния си град, тракийското небе, но схващаше родното по-широко като Балканите, като един голям Изток на привличаща го фолклорна култура. Имаше близки приятели българи, както и немци, американци, турци и италианци. Идентичността го занимаваше непрестанно, но я разбираше сложно, като нещо постоянно ставащо и променящо се, зависещо от самия човек. Аугсбург стана елемент на неговата идентичност и влезе в отношение с родния Пловдив в оригинална, трудно повторима комбинация. Не беше чужд на своите съседи немци, които го обичаха, но се различаваше от тях - по странното си облекло, по източния начин на заприказване и общуване, по това, че обичаше да повтаря определени имена, думи и фрази с все нова и нова интонация, за да изрази музикално това, за което не достигаха словесни средства. Чушките му бяха любимо ядене, но и любима тема за суингиране на смисъл. Човек би казал, че им се любува като на символ за изразяване на подтисната носталгия. Но той поначало обичаше да натрупва върху подобни битови образи грамади от смисъл. Изглежда убеждаваше себе си и своите слушатели, че философстването не бива да е придиричиво към своя език, защото човек е в състояние да продуцира смисъл всякак, дори и на границата между словото и звучащия глас. Така или иначе неуморното запридане и разпридане на някакви смисли за него беше свързано с постигане на удоволствие в пълнотата на уловения настоящ момент. Изглежда поради това държеше толкова на навика си да се придвижва бавно. За да не пропуска пълните моменти на настоящето и, както казваше, цитирайки Платон, да дочува гласа на съветващия го личен демон. Веднъж при едно изкачване към билото над Жеравна той приседна наред пътя и рече усмихнат, че му се обадил демонът и го посъветвал да не ни съпровожда догоре. Това настаняване в образа на спиращия и потъващ в мислите си Сократ не ни се струваше самохвално. Може би защото лицето му напомняше чертите на философа от известния античен бюст.

Още по-рано в годините на студентската ни младост четяхме заедно превода на Кречмеровата „Медицинска психология“. Звъннах у тях една сутрин в уговорения час. Той отвори, поздравих го и без да се бавя, се упътих към стаята, където четяхме, влязох и седнах на масата пред разгърнатата книга. Минаха няколко минути, а Емил така и не се появяваше. След малко, завършил бавния си преход по коридора и другите стаи, той се изправи на вратата, погледна ме и рече закачливо ласкаво: „От тебе ще излезе доцент, Богдане!“ И няколко пъти с различна модулация повтори думата „доцент“, както правеше в подобни случаи. Разбира се, аз станах доцент.